Вх. № ЧР.03-383/15.10.2024 г.

С Т А Н О В И Щ Е

От проф. д-р РУМЯНА БОЖИНОВА

Институт за изследване на населението и човека – БАН

Становището е във връзка с процедурата на конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости) за нуждите на секция „Социална и консултативна психология“ при ИИНЧ - БАН, обявена в ДВ бр. 58 от 09.07.2024 г. от ИИНЧ при БАН

Кандидат – РОСИЦА ЖЕЛЯЗКОВА РАЧЕВА, доктор по психология, гл. асистент в ИИНЧ - БАН

В горепосочения конкурса участва един кандидат – доктор по психология Росица Желязкова Рачева, гл. асистент в ИИНЧ при БАН, департамент „Психология”, секция „Социална и консултативна психология”.

Росица Рачева работи в ИИНЧ при БАН от 2016 година. Преди това е редовен докторант в същия институт като през 2014 г. защитава дисертация на тема: Личностен профил на юноши с проблемна употреба на психоактивни вещества”.

Прекият стаж на кандидатката по месторабота и по темата на конкурса е 8 години. В посочения период, Рачева се отличава със сериозна професионална ангажираност, както в секциите към които работи (Секция по психология на личността и Секция по социална и консултативна психология), така и извън тях. Тя участва общо в подготовката, разработването и изпълнението на повече от 7 научноизследователски проекта, национални и международни. Преподава в магистарска програма по детскоюношеска психология при Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Обема и качеството на нейната научна и преподавателска работа до голяма степен е свързана с изключително широката й компетентност. Тя е магистър по клинична психология (НБУ), магистър по социална интервенция, базирана на доказателства (Оксфортски унивеситет), магистър по социология (СУ „Кл. Охридски). В същото време Рачева има много сериозна практическа подготовка и активност в сферата на консултиране, терапия и рехабилитация на зависими от алкохол и наркотици.

За настоящият конкурс кандидатката е представила 24 научни публикации:

- 1 самостоятелна монография - хабилитационен труд
- 1 самостоятелна книга, базирана на дисертационнта й работа
- 6 научни статии на английски език в реферирани и индексирани научни издания
- 2 научни статии на английски и български език, реферирани в световни база данни
- 4 студии, 2 от които на английски език, публикувани в нереферирани, рецензирани издания и в редактирани научни томове;
- 10 научни статии, от които 1 на английски език, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране и в редактирани научни томове

18 от статиите са в съавторство като при 11 от тях Рачева е първи автор.

В съдържателен план публикациите на Росица Рачева са *изцяло по тематиката на обявения конкурс*. Съдържателната им ориентация показва ясно изявена *последователност и целенасоченост в изследователските търсения*. Налице е също обвързаност на научния с приложния характер на разработваните проблеми, амбицията да се отговори на актуалните за страната и съвременното общество теми.

Кандидатката демонстрира *широка осведоменост* върху изучавания кръг проблеми, включително върху най-новите разработки в съответните сфери Това е видимо както от задълбоченото представяне и анализиране на съществуващите до момента концепции и изследвания, така и от формулирането на собствени подчертано актуални виждания.

Основните изследвания и приноси на авторката са в областта на **консултативната психология** и са отразени в монографичния хабилитационен труд «*Личостни характеристики при зависими към психоактивни вещества»* и в монографията «*Проблемна употреба на психоактивни вещества в юношеска възраст. Специфики на личностния профил"*. Конкретните трудове са ориентирани към изясняване на съществени психологични механизми на регулация на процесите свързани с приемането на психоактивни вещества, с превенцията, с диагностицирането на съответната зависимост, а също с лечението и рехабилитацията. Те са фокусирани върху личността, аспект, който е ограничено изучаван, и това в значителна степен подчертава тяхната оригиналност.

Приносът на предложените от Рачева монографични разработки се базира на комплексното психологично теретиране на връзката личност – употреба на психоактивни вещества. То води до извеждането на модел, който отразява основните

форми на специфично психологично функциониране на индивида, до идентифицирането на основните характеристики, свързани с личностния профил на зависимите. Авторката привежда убедителни доказателства, че хората, които формират интерес и зависимост към психоактивните вещества се отличават с определена изразеност на личностните особености от екстернализиран и интернализиран тип. Очертани са спецификите на личностния профил на зависимите към психоактивни вещества в юношеска и в зряла възраст, както и тяхната връза със социално-демографски фактори и специфика на употребата на психоактивни вещества.

С конкретен приложен принос са публикуваните от Рачева изследвания върху: 1) Характеристиките на гена FMR1 mRNA при зависими към ПАВ, свързан с биологични нарушения и развитие на придружаващи заболявания; 2) Качеството на живот на зависимите към алкохол, при ранно начално и определена продължителност; 3) Различните аспекти на лечение на зависимостите към ПАВ в България – търсене и достъпност, безопасност и ефикадност на поддържащо лечение, добри практики и психосоциална рехабилитация; 4) Съвременните тенденции в сферата на интернет базираната превенция на употребата на психоактивни вещества.

Заслужава да се подчертае също, че Рачева има принос в създаването и адаптирането на изследователски инструменти. *Конструирани са скали* за оценка на екстернализирани и интернализирани личностни характеристики. Те се отличават с висока надеждност и според докладваните резултати са приложими за ранно идентифициране на младежи в риск, в процеса на планиране на статегии за превенция, при рехабилитация и при превенция на рецедиви в психологична работа със зависими. *Адаптиран е MMPI-A* (юношеска версия) за България, позволявщо прилагането му в страната, за проучване на различни клинични популации с цел диагностика и лечение .

В теоритичен план публикации на Рачева имат висока *познавателна стойност*. Те представят детайлен анализ на съвременни виждания и емпирични резултати, третиращи или свързани с проблема «личност – употреба на психоактивни вещества» . Систематизирано са изложени водещи епидемологични характеристики на употребата на психоактивни вещества в юношеска и зряла възраст, водещи биологични, психологични и социални теории относно формирането на зависимости. Изведен е като фундаментален биопсихосоиален модел за разбиране процесите на формиране и преодоляване на проблемната употреба на психоактивни вещества.

Основните публикации на Рачева, върху връзката личност – употреба на психоактивни вещества, показват и определен принос на съответните изследвания в

областта на **психология на личността**. Те допълват представата за регулативния потенциал на личностните характеристики, разкриват личностно обосновани механизми на специфично взаимодействие с факторите на средата, които довеждат до поведенчески ориентаци с негативни последствия за психичесното резвитие и състояние на индивида, а също за физическото му здраве. С определена значимост е извеждането на екстарнелизирани и интернализирани личностни особености и предложената възможност (метод) за изучаването им.

Третата проблемна област, към която се отнасят шест от публикациите на Рачева е **транспортната психология.** Приносите на представените изследвания са свързани осново с извеждането на значими за шофирането групи индивидуални особености, различни по своята същност – когнитивни характеристики, личностни характеристики, невербална интелигентност, полови и възрастови особености, индивидуален опит.

С подчертано приложна значимост е дефинирането на конструктът стил на шофиране и извеждането на осем стила на шофиране в България, очертаващи реалното рисково поведение на пътя.

Създадени и адаптирани с участието на Рачева са методи за надеждна оценка на личностни фактори, предпоставящи опасно поведение на пътя и определен стил на шофиране.

Като цяло изследванията на Росица Рачева са в съответствие с проблеми, към които обществото демонстрира повишена чувствителност. Те съдействат за тяхното познаване и търсене на адекватни решения, на възможности за целесъобразното им управление.

Специално искам да подчертая също, че резултатите от изследванията на Росица Рачева се отличават с определена значимост за развитието на консултативната психология в страната, за практически напредък в областта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Единственият кандидат в конкурса за доцент по специалност "Консултативна психология – личност и зависимости" към Института за изследване на населението и човека, департамент „Психология" при БАН **Росица Желязкова Рачева** е учен с видимо присъствие в областта на консултативната психология. Чрез своите публикации, тя се представя като компетентен и

задълбочен професионалист – изследовател с остро социално чувство за актуалността на проучваните проблеми, широка литературна осведоменост и задълбочен творчески подход, със сериозно отношение към практиката на психологичното консултиране. Обемът на нейната продукция е напълно достатъчен и с определена научна стойност.

Като член на журито съм убедена, че Росица Желязкова Рачева отговаря на условията за заемане на научната длъжност „доцент" и давам положително заключение за нейния избор.

10. 10. 2024 г.

Изготвил становището:
Проф. д-р Румяна Божинова